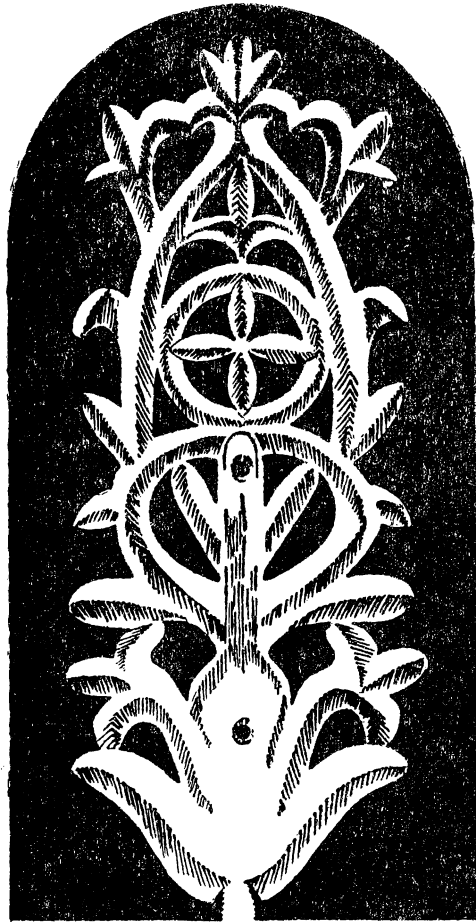

Nijolė Marcinkevičienė

**RASOS
JONINĖS
KUPOLĖS**

LIETUVOS LIAUDIES KULTūros CENTRAS

Nijolė Marcinkevičienė

RASOS JONINĖS KUPOLĖS

VILNIUS 1991

Recenzavo Jonas Mardosa

C Nijolė Marcinkevičienė, 1991

Lietuvos nacionalinis kultūros centras, 2018

Internetė: lnkc.lt

Skanuota knygos kopija su OTA, klaidos netaisytos.

Išsiilgę sentėvių dvasinės jėgos, stipraus ryšio su gamta, su gyvaisiais ir mirusiais, ėmėme urmu veržtis prie kultūrinio, dvasinio palikimo. Grįžome prie senųjų tradicinių švenčių, — tų plonų semantinių saitų tarp amžių glūdumoje susikomponavusio vientiso žemdirbio pasaulėvaizdžio ir lozunginės, abstrakčiais idealais paremtos dabarties. Pasipylė šventės kaip iš gausybės rago, dažniausiai grupelės žmonių vaidinamos, o tikslančių tiktai stebimos. Tokia dalia ištiko ir senąją Rasą.

Kai kuriuos senosios Rasos šventės momentus galime rasti rašytiniuose šaltiniuose. Senovės amžininkų rastiški pastebėjimai, vėliau etnografų iššifruota senųjų apeigų prasmė bei lauftosakos analizė padeda tik šiek tiek praskleisti šventės paslaptingumą širma — tai dorovinio apsivalymo dienos ir naktys su užkoduota amžina žmogaus villimi pergalėti mirtį. Šventę lėmė paslaptingas saulės atsitraukimo momentas, augalijos kupa, naujos gyvybės pradžia ir baigtis.

Kopimas į piliakalnius, laužų deginimas, kupoliavimas Rasos naktį mūsų protėviams buvo ne tik pramoga, bet gyvybiškai svarbūs darbai. Galėjo būti, kad senoji apeiga, kaip materialinio ir dvasinio gyvenimo vienybės ženklas, gelbėjo žmogų ir žemę maitintoją nuo tykančių pavojų, stichinių nelaimių. Dalyvaujamas visuomenės ritualuose, žmogus vadovaujasi kolektyviniais vaizdiniais — kurie, būdami daug stipresni už individualų jausmą, įkvėpdavo žmogui jėgų tolesnei egzistencijai. Taip buvo prieš šimtus metų, o kokią Rasą turime šiandien?

Persisotinimas ideologizuotais, griežtos režisūros renginiais ir reginiais, tautos atgimimas iššaukė norą sugrįžti prie Rasos kaip saulės, vandens, ugnies, augalijos garbinimo, dvasinio apsivalymo, skaistos šventės. Tik bėda, kad tai supratome kaip visuolinę, vaidybinę šventę, į kurią įkyriai ėmė kviesti skelbimai, skelbimėliai. Pasidavę vaizduotės šėlsmui, atsiiktiniai rengėjai pradėjo brukti žmonėms savas interpretacijas. Išėmę iš senosios tradicinės šventės grynai išoriškus simbolius, apeigas, mechniškai juos primetė ciliniam žmonių suėjimui. [Pratusiam prie

reginių žmogui per ruporus ir garsiakalbius aiškinama sudėtinga šventės eiga ir prasmė greitai pabodo. Įgriso stoviniuoti prie benzinu ir žibalu dvokiančio laužo, įkyriai raginant eiti ratelius, dainuoti (net ir klausyti) sudėtingų kupoliavimo dainų. Pasimetę šioje minioje ir tas, kuris manė suprantas Rasos sakralumą ir atėjo ieškoti ne tik pramogos, bet ir šventumo. Neapsikentę būti vedėjų ar net artistų-aiškintojų vaidmenyje, dalis žmonių (dažniausiai folklorinių ansamblių dalyviai) pasitraukė į nuošalę, kur savam rately, įvaldę prasmingą šventės ritualą, pajunta trumpiausios nakties sakralumą.

Tačiau kultūros darbuotojai entuziastai, jau be didelės reklamos ir kvietimų, rengia trumpiausios nakties šventę miestų, miestelių ir kaimų gyventojams, norintiems pajusti senosios Rasos mįslingą prasmę. Nors šventės esmę per trumpą laiką suprasti sudėtinga, bet pastarųjų metų Rasos organizatoriai mažiausiai siebino daugelį susirinkusiųjų dvasine rimtimi, subtilia, vos jaučiama režisūra. Tarp suvokiančių šventės prasmę mezgasi ryšys, per kurį atsiskleidžia nauji šventės principai, apėigų prasmė. Žinoma, tai idealūs, pavieniai atvejai. Dar gausu formalumo, festivalinių, kermošinių Rasų, į kurias šnairuoja etnografai, folkloristai.

Taigi kartu su tautos atgimimu (o gal dar anksčiau) į Vidurvasario šventę susiformavo dvejetainis požiūris: Rasa — lai išrinktųjų, sugebančių ją suvokti šventė ir antras — masinis žmonių susijimas, noras Saulės solsticijos metu ieškoti gamtos prieglobsčio, nakties laužo, noras pasibūti drauge, nelabai paisant senojo ritualo.

Laiko tarpas nuo Rasos švenčių iki pragmatiškos nūdienos toks didelis, žinių apie pagoniškąją Rasą tiek mažai, kad masinis tikrosios Rasos šventimas šiandien rodos utopiniu. Bet mes juk turim Vidurvasario šventę Jonines, pažymėtas konkrečia data (birželio 24 d.). Tai ne tik ilgiausios dienos ir trumpiausios nakties metas, bet ir išsaugotų pagoniškųjų papročių išraiškos metas, kai garbinama ugnis, vanduo, žolė. Gražiai į šią dieną įsikomponavo šv. Jono Krikštytojo kultas bei Lietuvoje paplitęs varduvininkų pagerbimas. Jonines šventė mūsų seneliai ir tėvai, apie jas rašyta senojoje spaudoje, todėl skambios dainos prie laužo, šokiai iki ryto, mistinis paparčio žiedo ieškojimas, vainikėlių plukdymas suprantamas ir priimtinas daugeliui gyventojų. Nepriklausomybė senosioms šventėms suteikė tikresnį dvasinį realumą, nuspalvino tautiškumu, davė naujų patriotinių impulsų ir paradiškumo. Miestuose organizuojamose tais metais šventėse beveik neliko vietos senosios Rasos papročiams. Štai kaip Lietuvos spaudoje aprašyta Joninių šventė Kaune.

Galybė kauniečių ir miesto svečių šventės išvakarėse suplaukia į garbingą Kauno pilies teritoriją. Pilies griuvėsiai apkaišyti tautinėmis vėliavėlėmis, ažuolų vainikais, keliomis eilėmis iluminuoti. Šventę pradeda balsingas šaulių choras. Vaidinamos misterijos „Paparčio žiedas“, „Vytautas pas kryžiuočius“ ir kt. Saulei nusileidus, vidury pilies aikštės iškilmingai uždegamas laužas. Ant mūro sienų skaidria ugnimi blykčioja smalos statinės. Visi linksminasi iki aušros (Ūkininko patarėjas, 1935, Nr. 26).

Jonines labai šventė ir senas apeigas gerbė Šiaurės bei Vakarų Lietuva. Į Biržus šventės išvakarėse suplaukdavo visos Lietuvos evangelikai reformatai, kur švėsdavo didžiąją šventę. Į rytus nuo Biržų, Egenišio laukuose, kur kryžiuojasi platūs vieškeliai, legendomis ir padavimais apipinta šimtamečių liepų apsupty stūkso septynmetrė koplytelė su įmontuota žmogaus dydžio ažuoline, metalu kaustyta skulptūrele, liaudyje vadinama Jonuku. Tai nuskriaustųjų užtarėjo simbolis. Ypatingą pagalbą šv. Jonui rodė merginos. Prieš Jonines koplytelė skėsdavo gėlėse, žalumynuose. Trokštančios greičiau ištekėti Jonuką lėkė trumpiausios nakties sutemoms apglėbus laukus. Jos gražiausiais žodžiais meldė būti jų piršliu ir tris kartus bučiavo statulą. Biržų apylinkių žmonės tvirtai tikėjo kryžkelės šventojo stebuklingumu (Gražioji Lietuva, 1936, Nr. 27). Visos Lietuvos laukų ir pakelių kryžiai per Jonines marguodavo apkaišyti nuostabiausiais darželio ir lauko gėlių vainikais, kuruos pindavo į krūvą susibėgęs kaimo jaunimas. Po to sekdavo linksmi pasidainavimai ir šokiai. Kai kur Joninės buvo tik vardadienis su vainikais ant varduvininko durų, pakilnojimais, armonikos virkdymu.

Garsiausias prieškario Lietuvoj Joninių minėjimas vyko netoli Pagėgių, prie Nemuno ir Jūros upių, kur vienodas, nuobodžias lygumas perkerta nepaprasta kalvų grandinė, užsibaigianti prie Nemuno garsiuoju Rambyno kalnu. Geografai ją pavadino Vilkyškių kalvagūbriu, bet žmonėse tai padavimų, stebuklingo vasarvydžio traukos šalis. Visko čia būta. Pirmiausia Martyno Jankaus ir kitų žymių veikėjų kalbos, raganų deginimas, aktyvus chorų dalyvavimas. Po to eisenos su degančiais fakelais žygjavimas į girios viduryje esančią Teatro aikštėlę, kur Pagėgių šaulių būrys drauge su Klaipėdos Giedotojų draugijos choru rodė trijų dalių veikalą „Nuvainikuota vaidilutė“.

Sekančią dieną, sekmadienį, šventės iškilmės prasideda II valandą šaulių ir kitų šio krašto organizacijų paradu. Vyksla šaulių prisaiškinimo ceremonija. Suvažiuoja daug rinktinių chorų. Šventę užbaigia masinės sporto varžybos.

Pagal panašų scenarijų šventės vyko keletą metų. Romantiš-

ka vietovė, šventės iškilmės traukte traukė ištroškčius dvasinės gaivos ir renginių. Nemunu iš Kauno garlaisvis atplukdydavo šimtus žmonių, rodos, suplaukdavo į Vilkyškių kalvagūbrį visas Klaipėdos kraštas. . .

Iš naujo atgimstančios Lietuvos žmonių masinius suėjimus sunku įstatyti į Rasos šventės rėmus. Šių dienų Saulėgrįžos šventėje atsigaivina tie papročiai, kurie artimi dabartinio žmogaus sąmonei, kurie palaiko emocinį tonusą, leidžia atsipalaiduoti. Tačiau buvo ir tebėra pavojus, kad masinės šventės gali išvirsti formaliais susirinkimais, niveliuojančiais lokaličius etninius papročių skirtumus.

Siame leidinėlyje plačiau pateikiama istorinė medžiaga apie senosios Rasos menamas dievybes, apeigas, akcentuojami pagrindiniai šventės komponentai: vanduo, ugnis, augalas. Šiandien rengdami Joninių šventes, organizatoriai tiesiogiai šia medžiaga nelabai pasinaudos. Bet būtume didžiausi pasaulio skurdžiai, jei nejaustumė po kojomis šimtus metų kurto šventės pamato, jei eidami į šventę ar ją rengdami nežinotume istorinių ištakų, nesuvoktume, kad ku etninės kultūros reiškinys senesnis, tuo jis bendresnis visiems.

O šventės pavadinimą — Rasos, Kupolės, Joninės — pasirinks laikas ir žmonės.

Pastaba: tekste skliaustais išskirti skaičiai nurodo literatūros šaltinį, spausdinamą knygelės gale.

RASOS (KUPOLĖS) KILMĖ

Joninės (senesiuose istoriniuose XIV—XVII a. šaltiniuose vadinamos Rasos, Kupolių vardu), atėjusios iš tolimųjų pagonybės amžių, yra viena didžiausių kalendorinių švenčių. P. Dundulienė mano, kad ši šventė atsirado pirmą kartą visuomenės laikais ir galutinai susiformavo pradėjus verstis žemdirbyste ir gyvulininkyste. Tai šviesiausia žmogaus, saulės, žemės, vandens, augalų žydėjimo šventė. Pirmą kartą jos apeigos glaudžiai susijusios su darbo papročiais bei mitologiniais vaizdiniais. Švenčiama, kai dienos ima labai sparčiai ilgėti, maždaug gegužės mėnesio pabaigoje. Daukantas rašo, kad Rasos šventė buvo švenčiama 14 dienų. Kai kur švėsdavo nuo birželio 24 iki 29 dienos (Petričių). Tai saulės solsticijos metas. Tačiau yra ir kita, sunkiau pastebima priežastis. Rasa švenčiama, kai rasoja rugiai, kitaip sakant, — aukščiausiam augalo suvešėjimo taške — kupoje, kai augalas subręsta naujos gyvybės pradėjimui. Nuo šio momento tas pats augalas pereina į nykimo fazę. Mūsų platumose augalijos kupa sutampa su vasarovidžio naktimi (22).

Didžiosios šventės apeigos dar susijusios su žemiškais, kasdieniniais momentais. Naudojantis šios dienos ypatingumu buvo bandoma apsaugoti derlių nuo stichinių nelaimių, piktyjų dvasių, raganų. Toks žemdirbio rūpinimasis pasėliais nebuvo be pagrindo. Birželio pabaigoje prasidėdavo didelės kaitros, perkūnijos su kruša, liūtys su vėtra, kurios dažnai įvavus sunaikindavo. Norint atitolinti nesėkmes, reikėjo atiduoti duoklę dievams, visų pirma Didžiajai gimdytojai deivei Lada. Nuo gegužės pabaigos visą birželį vyrai uždavo karčemose, o moterys ir merginos eidavo šokti ir dainuoti į pievas Didžiajai Lada, kad apsaugotų įvavus nuo perkūnijos ir krušos. Jos garbei vandens šaltinius kaišė medžių šakomis ir gėlėmis (8, 9). Deivė Lada — viso gyvojo pasaulio gimdytoja, senovėje žmonių buvo suvokiama kaip didinga kosminė būtybė, duodanti gyvybę ir gyvenimą visam gyvajam pasauliui. Ji buvo vaizduojama kaip dangaus, žemės, vandens, atmosferos, ugnies valdovė, visokios nesibaigiančios pasaulio energijos, gyvybės, jėgos, ritmo davėja bei reguliuotoja, žmonių gyvenimo tvarkytoja, moralės saugotoja. Didžiojoje deivėje gimdytojoje, kaip ir „gyvybės medyje“, buvo susikaupusi visokios gyvybės pradžia ir nesibaigianti tąsa. Neveltui aplink apeiginį šventės laužą buvo šokama iškėlus rankas į viršų, matyt, norėta mėgdžioti pačią Ladą, kuri kartais vaizduojama liaudies menininkų kūryboje iškėlus rankas aukštyn, lyg prašytų dangaus palaimos augančiam ir bręstančiam derliui (8).

P. Dundulienės nuomone, didžiosios vasaros šventės vardas — Kupolė, atėjęs iš akmens amžiaus maisto rankiojimo ir medžioklės laikų. Kupole, Kaupole ar Kopole buvo vadinama mitinė būtybė arba deivė, lemianti augalijos vešėjimą. Seniausių žinių apie Kupolę rašytiniuose šaltiniuose randama Ipatjevo metraštyje (1262 m.). Vėliau Kupolės vardas minimas Lietuviškoje postilėje (1573 m.). M. Pretorijus (XVII a.) rašo apie Kaupolę arba Kupolę, kurią sugretina su javų mitinės būtybės Kurchės (Gurche) kultu. Per Jonines garbinama deivė Rasytė greičiausia buvo Kupolės duktė. Jos paskirtis buvo sidabro rasomis gaivinti suklestėjusią augmeniją. Taigi Rasa — vegetacijos gaivintoja (8).

Aktyvus tomis dienomis ir Perkūnas. Tai vienas pačių ryškiausių baltų mitologijos dievybių, nesukrikščionintu pavidalu išlikęs ligi šiol. Perkūnas — teisingumo Dievas. Tiesus, nekantrus, nepermaldaujamas, labai gerbiamas ir jo bijoma. Be reikalo negalima minėti jo vardo. Perkūnas kartu yra žemės vaisintojas, valas nuo jos blogumus, išvaras žiemos jėgas (12, 28). Perkūną žmonės įsivaizdavo žilą senį, sėdintį ratuose, greitai dundantį

per geležinius tiltus. Iš po ratų skyla ugnys — žaibai. Perkūnas — tai visų galingųjų jėgų įsikūnijimo simbolis. Su juo galima sieti vyrų ristybes, žmogaus jėgos demonstravimą Rasos šventės metu. Į Perkūną kreipiamasi, kad jis gelbėtų nuo baisios drugio ligos. Buvo sakoma, kad ilgiausią vasaros dieną reikia kepti duoną ir ją valgyti saulei dar neitekėjus taip kalbant: „Saulės vardu, Perkūno griausmu, tau, drugy, insakau, tavi varau nuo žmonių“ (28). Užkalbant pirmiausia kreipiamasi į Saulę, kuri tuo metu yra aktyviausia.

Saulė ne tik buvo laikoma dangaus ir Dievo ugnimi, vėliau, metalo amžiuje — Zibintu, nukaltu dangaus kalvio, Dievo Kalvelio ir pakabintu danguje, kad šviestų žmonėms, bet ir suasmeninta deive Saule, dangaus šeimininke. Prūsų senkapyje (VI a.) ant surastos urnos Saulės vežimas pavaizduotas su keturiais ratais, pakinkytas pora arklių. Jį lydi keturi žmonės, kurių vienas stovi ant vežimo ir ranka laiko skritulį — Saulę, o antrasis ranka ją prilaukia iš kitos pusės (8, 12).

Saulė — nuotaka nešioja karūną arba vainikėlį. Per Jonines, saulėgrįžos metu, Saulė išteka už paties Dievo. Tada ji užvis gražiausia, išsipošusi spindi dangaus spalvomis, ant galvos paparčio žiedų vainikas, ant kojų aukso ar sidabro kurpaitės. Tautosakoje ją sutiksim ilgais lininiais ar auksiniais plaukais, devynių linų žiedų vainiką, kurį nusipynusi pati arba jai nupynęs Mėnulis. Saulė — ir gyvybės deivė, ne tik atnešanti gyvybę, bet ir palaikanti ją. Saulei šviečiant retai pasirodančios blogos dvasios — demonai. Vasaros solsticijos metu Saulė išvyksta vežimu, pakinkytu trimis arkliais — sidabro, aukso, deimantų — į svečius pas savo vyrą Mėnulį, o važiuodama šoka ratuose (8, 12, 13, 15).

A. Patackas paskutiniuose savo darbuose lyg ir abejoja dėl Saulės garbinimo senojoje Rasos šventėje. Pagal jį, Saulės garbinimas, t. y. astronominių reiškinių įtaka Rasos pasaulėjautai yra perdėta ir kvepia mitologijos suliteratūrinimu. Saulė greičiau nujaučiama kaip fonas, kuriame vyksta šventės misterija (23).

Saulei nusileidus, prasideda trumpiausios nakties tamsiųjų jėgų veikla. Vienos pagrindinių stebuklingos nakties veikėjų — Raganos. Tai seniausių laikų žiniuonės, magijos veiksmų atlikėjos, kosmoso, žmonių ir gyvūnų tvarkytojos, lunarinės nakties būtybės. (Vardas susijęs su žodžiais „regėti“, „žinoti“.) Raganoms buvo priskiriama antgamtinė galia rikiuoti ir regeneruoti ne tik gyvojo pasaulio, bet ir Visatos reiškinius.

Didžiausia raganų veikla būdavusi per vasaros saulėgrįžą, kai augalijos ir gyvūnijos vešėjimas pasiekia kulminaciją. Tada

jos savo galia stengdavosi tai sustabdyti. Ragana — tai žiniuonė, turinti aiškiaregystės galią. Ji tarpininkė tarp dangaus ir žemės, tarp dievų ir žmonių. Ji galinti būti ir nepaprasto grožio, ir labai baisi, susivėlusiais plaukais, ilgais nagais. Ragana — ir labai pavojinga — gali užleisti ligas, sumaišyti protą, paversti jaunuosius vilkais, vyrus — arkliais ir juos užvalkyti. Naktį ji galinti nukirpti avims vilnas, atimti karvėms pieną. Ragana sugeba daug kuo pasiversti, bet dažniausia rupūžė, kurioje įsikūnija piktoji dvasia. Pasiverčiusios rupūžėmis Rasos šventės naktį jos skrenda į Raganų susirinkimus. Šios nakties veiksmais Raganos dar kartą praneša gyvenimo realybę: nėra nieko amžino, kiekvienoje gvybybėje glūdi mirties grėsmė, kas gimė, turi mirti (9, 12, 11).

Aktyvios šių naktį ir Laumės. Tai dvilypės būtybės: nuosios, bios darbininkės, bet ir kenkėjos. Jos gražios, ilgais geltonais plaukais, paprastai nuogos, labai patrauklios. Jos susijusios su vandens sfera, gyvena prie vandens ir akmenų, iš ten ir jų magiškoji galia. Rasa — ir vandens šventė, todėl ir laumės joje dalyvauja. Rasos šventės patamsyje Laumės dažniausiai maudosi upėse ar ežeruose, plauko valimiais ir vilioja į savo mirtiną glėbį mirtinguosius. Žmonės jų vengė, griebdavosi įvairiausių būry, kad išvengtų jų nemalonės.

Visos Europos slavikiuose kraštuose Rasos šventėje aplinkama eroškos, palaidų papročių pėdsakai. Lietuvoje to aplėki nepavyko. Atvirksčiai, krinta į akis skaisla, dera, kaip pagrindinis šios šventės motyvas. Gausu apsisvalymo, išlaisvinimo ugnimi ir vandens papročių. Net ugnis gesinama lyti šaltinio vandeniu ir uždegama nauja skaisčiu ir šventu būdu. Irinanti medį į medį arba sumedėjusias vaislingo augalo šaknis (9, 23). Užrašyti papročiai iš kai kurių Lietuvos apylinkių, kai Joninių išvakarėse jaunimas žaisdavo „vestuves“. Tačiau tuose žaidimuose nėra nepadorių užuominų. Paslaptingas saulėgrįžos metas, anot S. Daukanto, „rodos šventino tą šventę minavonei įkūrimo arba sutvėrimo, šio pasaulio ir visos šeimos“. Buvo atliekamos apeigos, kurių tikslas — gėrimų paveikti šeimyninį gyvenimą. Antalieplėje jaunuoliai, ganydami arklius, afsinešdavo gėrimų ir užkandžių. Išsirinkę iš savo tarpo „nuotaką“ bei „jaunikį“, žaisdavo vestuvių papročius. Jaunimas stebi, kaip elgiasi jaunieji. Jei viskas klojasi sklandžiai, be pykčių, galima tikėtis gerų metų. Iškilus nesusipratimui, tikimasi nesėkmių. Buvo manoma, kad šią naktį susidraugavusi pora susituoks (8, 19).

Tikslią vidurvasario šventės datą — birželio 24 d. — nustatė krikščionybė, suteikdama globėją Joną Krikštytoją. Pranašas Jonas, Kristaus pirmtakas, Zakarijo ir Elzbietos sūnus, ilgą laiką

Merginos būriais bėgo prie upių, ežerų. Įsibridusios išsipindavo kasas, ilgai jas šukuodavo, paskui velėjo marškinius, tikėdamos, kad tame vandenyje ir laumės šią naktį maudosi, todėl jis turi stebuklingų savybių jauninti ir skaistinti veidą, padėti greičiau ištekėti. Mėtydavo vainikus į vandenį. Vainiko sąlytis su vandeniu — tai ritualinis veiksmas, turintis išpranašauti ateitį. Joninių šventės rytą, saulei tekant, į upę buvo metami du rūtų vainikėliai. Jei vainikėliai plaukdami susieina, tais metais galima tikėtis ištekėti (4, 17).

Archaiškas šios šventės pavadinimas — Rasa. Skambiu ramos vardu vadinamas sidabrinis vandens lašelėlis, kurio galia senoviai didžiai tikėjo. Juk ji po karštos vasaros dienos atėidavo atgaivinti žemės. P. Dundulienė užsimena, kad mitologijoje žinoma deivė Rasa. Jos kultas galėjo išplaukti iš pastebėjimo, jog iškritus rasai, vasaros karščių nuvarginti javai, žolės atsigaita Rasa — vegetacijos gaivintoja (8).

Kad laukuose viskas geriau derėtų, Joninių rytą, prieš saulės patekėjimą, žmonės, apžergę šaka, apjodavo ratu aplink pasėlių lauką, nukrėsdami rasą, kad apsaugotų javus nuo visokių blogybių. Kiti išbraidydavo rugių lauką, krėsdami sodrią nakties rasą, kad derlius gausus būtų. Juo didesnė Joninių rytą rasa, tuo geresnio tikėjosi derliaus. Rasos lašelėlis, dar vadinamas Saulės ašera, buvo vos ne gyvybės vandenių laikomas. Prieš aušrą žmonės eidavo į sodrius pievas rasoje išsivilioti. Buvo manoma, kad tai pirmas vaistas nuo odos ligų, Ritantis nuo rasotų kalvų, norėta atsikratyti šlakų, inkštirų, veidą bjaurojančių spuogų. Merginos prausėsi rasa veidą, kad jis skaistus būtų, nesusi-raukšlėtų. Ypač veidą skaistino nuo rugių lauko nubraukta rasa.

Rasa tarnavo ir pranašystėms. Merginos nepatingėdavo vėlai nakčia atsikelti, susivilgyti veidą rasa ir nenusišluosčius atsigulti. Naktį turėjo prisisapnuoti vaikas, nešantis veidui nusišluostyti rankšluostį. Už jo buvo tikimasi ištekėti. Buvo manoma, kad rasa — slėpingos gausos šaltinis. Kaimo žiniuonės, vilkdamos rankšluostį rasai surinkti, prieš saulėtekį, slapčia išbraidydavo pievas. Paskui rankšluostį mižtuvėn išgrėždavo ir savo karvėms sugirdydavo, kad daugiau pieno duotų. Kūlur buvo tikima, kad Joninių nakties rasa, ragany ir laumių apkerėta, gali atimti karvių pieną, todėl karves išgindavo tik nukritus rasai (8, 14).

Vandens sakralumo nepaneigė ir krikščionybė. Su vandeniu susijusios šv. Jono Nepomuko ir šv. Jono Krikštytojo skulptūros. Ilgą laiką jos buvo statomos prie upių, ežerų ir šaltinių tarsi sergėti, kad nepabustų pagoniškojo tikėjimo piktosios vandens jėgos.

gyvenęs atsiskyres tyruose, davęs nazariečio įžadus — nekirpti plaukų, negerti vyno ir kitų svaigalų, gyventi skastybėje. Krikštydamas žmones Jordano upėje, pranašas Jonas siekė reformuoti ne tik žmonių dvasią, bet ir kvietė ruošti Mesijo karalystei. Jonas yra Jėzaus krikštytojas. Jo veikla — tai krikščionybės pradžia, pradžia naujo pasaulio žmogaus, kuriam pažadėtas nemirtingumas (19, 23).

Sv. Jono kultas krikščioniškame pasaulyje ypač išplito nuo IV amžiaus. Sv. Jonui, atlikusiam krikštytojo misiją, dedikuota daugybė baznyčių ir koplyčių. Visų pasaulio bažnyčių galva Loterano bazilika Romoje irgi šventinta Jono Krikštytojo vardu. Apie šio šventėjo populiarumą byloja daugybė bendravardžių visame krikščioniškame pasaulyje. Išlaikiusi daugybę senųjų krikščioniškųjų momentų, vidurvasario šventė priėmė Joninių vardą, kuris greitai prigijo, užgoždamas senesnius.

VANDUO IR UGNIS

Vaisais laikais, visose tautose, visų kultūrų senovės filosofijose vanduo buvo gyvybės, atsinaujinimo ir atgimimo simbolis. Jis buvo siejamas su priešingų pozicijų poliais: su daugumi ir su požemio mirusiųjų pasauliu. Jis atneša gyvybę, atjaunina žmogų, suteikia jam jėgų, o kartais ir atima gyvastį. Vanduo — neapibrėžta substancija, tačiau turinti slėpiningų vidinių galių, kurios ypač pasireiškia gamtos jėgų atbudimo, brandos, naujos gyvybės pradžios fazėje. Šių galių suvokimas veikiausiai sąlygojo tai, kad liaudies nuo seniausių laikų vandenį naudojo daugelyje apeigų ir ritualų, ypač Užgavėnių, Velykų, Sekminių, Rasos šventėse.

Užgavėnių dienos — saulėgrįžos — apeigose vandeniui didelę pagarbą rodė dėl jo nepaprastos galios apvaisinti žemę, suteikti jai jėgų auginti vaisius. Šios šventės apeigos daugiausia buvo atlikinėjamos prie vandens. Tai buvo tarsi bendravimas, susijungimas su dievybe, kurios žinioje yra šis gamtos stebuklas, atbaidantis piktybes, gaivinantis ir atnaujinantis. Joninių išvakarėse arba anksti rytą prieš saulės užtekėjimą ligoniai traukė prie upių ar ežerų maudytis, tikėdamiesi pasveikti, apsisaugoti nuo ligų, sustiprėti. S. Daukantas rašo: „Prieš tą šventę eįs svietas į šventas upes ir ežerus praustis bei mazgotis, idant jaunais taptų, ir kas visa atliko, kaip buvo įstatyta, tas rodęsis viena valanda didžiai išmintingu ir galėjęs regėti piktus žmones, žavėlininkus ir raganas“.

Patiegėliai ankstų šventės rytą maudėsi upėse, kad atgautų sveikatą, o sveikieji — kad išvengtų ligų (10).

mėtė kiaušinius. Aukodavo net gyvulius, prašydami Dievų palaiminimo. Vėliau gyvulių aukas pakeitė šiaudinės lėlės (5, 10). Saulėgrįžos ugnis gydė ir žmones. Prie laužo atveddavo ligonius, paliegėlius, sergančius vaikus tikėdami, kad laužo ugnis apšvarins jų sielą ir kūną, išbaidys ligas (29).

Prie degančių laužų linksminosi ir senas, ir jaunas. Plačiai žinomas šokinėjimas per šventinį laužą. Šokinėdavo ne tik jaunimas, bet ir vyresnieji, norėdami pagerinti savo sveikatą, pasisemti jėgų besiaršantiems sunkiems vasaros žemdirbystės darbams. Kartais poros šokinėjo susiėmę už rankų. Tai reiškė, kad pora susijungė ilgam, tikėjosi vestuvių (10, 9).

Ne tik laužai degė per Jonines, bet ir aukštos kartys su jų viršūnėse įtvirtintais ratais arba jų stebulėmis. Tokias pakulomis apsuktas smaluotas kartis kėlė ir į medžių viršūnes (7). Žinomas paprotys nuo kalnų ritinti degančius lankus (11). Tai galėjo būti saulės rato įvaizdis. Mitologijoje minima išplaukiančią saulę galėjo reikšti dažnai sutinkamas paprotys Joninių naktį plaukioti upėse ar ežeruose gėlėmis ir vainikais išpuoštomis valtėlėmis, kuriose būdavo kūrenama ugnis (8).

Joninių išvakarėse gedinami namų židiniai ir iš naujo įkuriami Joninių laužo žarijomis tikint, kad ši ugnis apsaugos nuo piktų dvasių, atneš šeimai sveikatą ir santarvę. Ypač tiko stebuklingos nakties laužo ugnis jaunavedžiams. Tokia šeima bus palaiminta, gyvens turtingai ir santarvėje (10).

Stebuklingo laužo ugnis dažnai ir įkuriamą nepaprastai. Šventesnė kibirkštis išskelta iš ažuolo medienos, įkuria garbaus žynio. M. Valančius rašo, kad žemaičiai susirinkdavo beržynuose ar ažuolynuose, atsinešdavo sudžiūvusius berželių, kuriais per Dievą kūno šventę būdavo puošę savo namus, ir iš jų sukurdavo didelę ugnį. Lietuviai ir senprūsiai Joninių išvakarėse laužą kurdavo po liepomis (10, 27).

Joninių naktis — raganų sėlimo naktis. Norėdami jas išvairuoti, linksmai pramogai jauni vyrai užsiimdavo raganų deginimu. Darė taip: ant aukštos karties užtaiso smaluotą statinę, prikiša medžio pjuvenų ir gerai užbarsto druska, kad ugnis spragsėtų. Dainuojant ir žaidžiant statinė uždegama. Arba buvo nuplėšama jauno beržo žievė, susukama į triubą, pririšama prie aukštes karties ir uždegus keliama kuo aukščiau. Apie kartį vėlgi šokiai ir dainavimas (26).

Senajai šventei būdingas vandens ir ugnies garbinimas. Nežiūrint jų priešingumo, vanduo ir ugnis mitologijoje siejami su gyvybe ir su mirtimi, su vyriškuoju ir moteriškuoju pradū, gydančiomis, švarinančiomis ir iš kitos pusės — su griauinančiomis, naikinančiomis galiomis. Tai visai suprantama, jei prisii-

Dar vienas svarbus Rasos šventės komponentas — ugnis. Tai šviesa, šiluma, judėjimas ir gyvybė. Stebuklinga ugnis įsikūnįjusi šviesos kamuolyje — Saulėje, gyvybės bei šilumos šaltinyje.

Per Rasos šventę Saulė baigia įkopti į patį aukščiausią dangaus taską ir pavargusi stabteli. Laužo kūrenimas — tai pagelbėjimas saulei šviesi, pagarba jai ir linkėjimas sugrįžti. Laužams parinkdavo gražiausią apylinkėje vietą: ant kalnelio, paežerėje ar paupyje. Uždegdavo juos saulei leidžiantis. Žmonės, ypač jaunimas, leisdavo prie jų laiką per naktį iki pirmųjų gaidžių ar net iki saulėtekio. Laužų gausybę stebėjosi beveik prieš 600 metų į Vilniaus apylinkes per šventę užklydęs kryžiuočių pasiuntinys Kyburgas: „(...) ant kalnų ir klonyse pamatėme daugybę salašių, palapinių bei besikūrenančių ugnių (...) Toliau tarp kalnų atradome labai dailų kloniuką, kurio vidury liepsnojo didelis malkų laužas (...) Tarnai žibino su vaškiniais dūlais. Dar kitas kalnas atrodė liepsnojęs ugnimi, smalos statinės ir drevėtos malkos maitino tą ugnį, svaidančią aukštai kibirkštis“ (4).

1935 metais J. Dovydaitis, aprašydamas šio meno Joninių šventę, pasitebė, kad pirmiausia krenta į akis nepaprasta ugnies reikšmė. „Visi, kas tik gali skuba į paežeres, kuria laužus, kelia į medžius aukštas, smaluotas, pakuluotas kartis ar tošimis apsuktus beržus, degina juos, kad jie šviesių kuo ilgiausiai, per visą naktį, kol patekės saulė ir būtų matyti iš toli“ (7). Laužus buvo stengiamasi įkurti kuo aukštesnius, nes buvo tikima, kad kuo didesnį plotą apšvies apeigų ugnis, tuo blogiau bus piktošioms dvasioms, derliaus ir žmonių gerovės kenkėjoms. Kadangi ugniai buvo suteikiama ypatinga apvalomoji, piktųjų dvasių išvaikymo ir atnaujinimo galia, žemdirbiai šventėje ieškojo ir praktiškos naudos. Jie laužus kurdavo ant būsimojo savo rugių lauko, ganyklose (10). Tikėjo, kad ugnis sąlygos gerą javą, sveikus, veislius gyvulius. Kad būtų tikriau, aplink ugniakurą varinėdavo gyvulius — ligos nepuls, pikti žvyniai ir raganos neužburs. Įbedę į dirvą šventiniam lauže uždegtą baslį, tikėjosi geresnio derliaus sulaukti. Pakišę nuodėgulių po namo stogų, buvo ramūs, kad tais metais išvengs gaisro. Manyta, jog suanglėje malkų gabaliukai, išimti iš Joninių ugniakuro, pilni gydančios galios. Nešdavo juos į trobas ir laikydavo vaistams. Nuodėgulius ir pelenus plačiai išbarstydavo po laukus ir pievas, kad viskas gražiai žaliuotų, sausra laukų neišdeginėtų (10). Apdegtaisiais šakaliais kaišė net arklus, kad javai geriau derėtų. Kad kiaulės būtų sveikos ir gerai estų, bėrė į ēdalą šviežių laužo pelenų (26). Kad nekiltų epidemijos ir nebūtų derlių naikinančių sausrų, kad neiškristų kruša ir netrenktų žaibai, į degančią ugnį

minsime, kad Rasa — aukščiausias gamtos suvešėjimo taškas — kartu yra ir slenkstis, kai vyksta esminis lūžis iš gyvenimo į atmirimą (22).

STEBUKLINGA ŽOLĖ — KUPOLĖ

Archaiskasis vasarvidžio didžiosios šventės pavadinimas — Kupolė. Seniausių žinių apie Kupolę rašytiniuose šaltiniuose randama Ipatjevo metraštyje (1262 m.). Vėliau Kupolės vardas minimas Lietuviškoje postilėje (1573 m.). M. Pretorijus (XVII a.) rašo apie Kaupolę arba Kupolę, kurią sugretina su javų mitinės būtybės Kurchės (Gurcho) kultu (8). Dabartiniai tautosakos tyrinėtojai mano, kad senasis šventės vardas Kupolė kilęs nuo žodžio „kūpėti“ — gerai augti, vešėti. Tai pilnalies, brandos, kupos metas, maksimali gyvybinių jėgų sankaupa, palankiausia naujos gyvybės pradėjimui (23).

Prinūrus pirminę žodžio prasmę, kupolėmis pradėti vadinti žolynai, žydintys kaip tik tuo metu ir turintys ypatingų savybių. Buvo tikima, kad šventės išvakarėse surinkti augalai turi mągišką galią, gydo įvairias ligas, atneša laimę, išburia ateitį. Mielickės ir Kursaičio žodynai kupolėmis laiko jonažoles. Šiaurės Lietuvoje kupoliai — lauko gėlės, žydinčios geltonai ir mėlynai. Niemi Sabaliausko dainose minima — „kukolė rozė“. J. Basanavičius mano, kad paprastoji ramunė joninių naktį tapdavo kupole. Šventionių apskrityje, Jocūnų kaimo kupoliavimo dainose minimas stebuklingas žolynas su trimis šakomis, kurių viena žydinti „kaip saulė teka“, kita „kaip mėnulis rieda“, trečia „kaip žvaigždėlė žiba“ (19, 29).

Dažnai kupolių vardu vadinami visi per Jonines pražydę augalai mėlynos ir geltonos spalvos. Tokių gėlių tautosakoje priskaičiuojama nuo devynių iki dvylikos rūšių. Tautosakininkas J. Trinkūnas išvardina tokias kupoles: jonažolė (*hypericum perforatum*), vaistinė ramunė (*matricaria chamomilla*), mėlynmargis (*melampyrum nemorosum*), bajorėlis, Jonio žolė, kunigažolė (žydinti mėlynais ir geltonais žiedais), širdažolė (*centaurium*). Kupolių naktį raganos renka širdažolės ir apeigų kalne verda košelę. Iš jos įgauna sugebėjimą skraidyti — kuo smarkiau žolės verda, tuo aukščiau žmogus skrenda. Su širdažolės pagalba galima iššaukti pageidaujamą žmogų. Smolensko krašte šią gėlę vadina raganų žole, pasiūtusia žole ar tiričio žole. Latviai per Lygo šventę kvapnųjį ajerą (*acorus calamus*) kaisioja po stogu, smulkiai pjausto ir barsto gryčioje ir lauke prieš duris. Buvo manoma, kad šio augalo panašumas į kardą atbaido raganas. Latviai kaiso namus kiekiais (*artemisia vulgaris*).

Merginos jais susijuosia liemenį, kad apsisaugotų nuo pikty dvasių. Ciobrelis (*thymus serpyllum*) turi daug gydomųjų savybių, todėl buvo naudojamas šventės apeigose smilkymui. Dilgėlė (*urtica urens*) — apsaugo nuo raganų. Joninių nakties pieną perpila per dilgėlių vainiką, kad karvių neapkerėtų. Saulašarė (*drosera rotundifolia*) — atbūrimo, atkerėjimo žolė.

Kaimyninėje Latvijoje kupolėmis laikomos įvairios žolės, kurios sužydi saulės solsticijos (saulėgrįžos) metu. Kurzemėje, Ziemgaloje Joninių šventėje buvo labai populiarius lipikas (galium), latviškai madara. Vidzemėje buvo paplitę diemėdis ir bitkrėslė, Ogrės krašte — aguonos, Latgalėje — jonažolė. Visoje Latvijoje trumpiausią naktį kaip kupolės rinko kiečius, dobilus ir valerijoną.

A. Kirkoras knygoje „Živaja starina“, išleistoje 1882 m., rašo, kad Kupolės šventėje žolė turi ypatingų galių, o labiausia papartis — Perkūno gėlė. Padavimas porina, kad vidurnaktį ant paparčio nusileidžia Perkūno ugnis ir suliepsnoja ryškiu, nepaprasto grožio žiedu.

Kupole kadaise vadino ir apeiginę kartį, papuoštą gėlėmis. Mažosios Lietuvos merginos per Jonines apipindavo vainikais kartį, vadinamą kopole, prie jos pririšdavo plėvėsuojančių kaspinų, tarsi būtų moteriška dievybė, pastatydavo kaimo galę, netoli rugių lauko ar prie vartų, pro kuriuos vežami java, ir saugodavo, kad iki šventės pabaigos, t. y. dvi naktis ir vieną dieną, jos nepavogtų vaikinai. Besaugodamos kōpole, merginos dainuodavo kupolinių dainas, o išsaugotas gėles nuo karties nuimdavo ir lygiom dalim pasidalindavo. Bavo tikima, kad tie žolynai turi didelę gydomąją galią, jais esą galima apsisaugoti nuo pikty dvasių raganų (29). Tilžės, Įsrutės ir kitose apylinkėse per Kupolines lietuvės moterys surinktus žolynus surišdavo į kaupolę drauge su pundeliu dilgių, užmaudavo ant smailos ir ilgos karties, pastatydavo kieme. Kitą dieną kaupolei su dilgėlėmis susmukus žemyn, šeimininkė sakydavo, kad ragana įėjo ant kaupolių žolių, bet išsidilgino užpakalį. Nusmukusius žolynus vėl užmaudavo ant karties smaigalio, kur jos stovėdavo iki Pelenių (birželio 29 d.). (Dilgėlių kupolės viršūnėje galėjo būti skirtos pikty dvasių nuvaikymai.) Pasvalio apylinkėse prošdavo kaupolę — šakotą kartį, ant kurios merginos mesdavo rilių vainikėlius (8).

Anais tolimais laikais pasaulis buvo suvokiamas kaip gerųjų ir piktyjų jėgų arena. Ligos, nesėkmės, įvairios nelaimės buvo aiškinamos veikimu tų žmogui neperprantamų jėgų, stypničių gamtoje, visatoje, o dažnai ir čia pat žmogaus gyvenamojoje aplinkoje jo tykančių. Ypatingai šios jėgos veikties Kupolės

šventėje, kai tamsa nepastebimai keičia šviesą, nurimsta laužų atšvaistės ir šešėliai, kai aiškiausiai juntama dienos trumpėjimo grėsmė, o kartu su ja didėja blogio pergalės galimybė. Mirties nuojauta reiškiasi per galybę pikty dvasių, šiurpių stebuklų vyksmą. Ypatingai veiklios šią naktį lunarinės nakties, žiemos, mirties ir aigimimo deivės Raganos, paupių ir paežerių stebuklingos mergelės Laumės, kitos žiniosnės. Liaudies tautosakoje dažnos sakmės apie burtininkus, raganas, ant kalnų renkančias magiškas žoleles, verdančias iš jų lapų ir žiedų šiupinį, kurio pasitėpus pažastis gali skraidyti. Joninių naktį atradęs tokią žolienę cilinis mirtingasis irgi pakildavo ir akimirksniu raganų kalne. Šatrija vadinamu, atsidurdavo (1, 28).

Taigi, piktosios jėgos dažnai veikusios ne pačios, o per savo tarpininkus, tokius pat žmones, tikėtai sąveikaujančius su antgamtinėmis jėgomis. Tai galėjo būti ir žolininkai, kurie naudojo žoles ar jų nuoviras gydymo, o labai dažnai ir kenkimo tikslams. Trumpplaukias meiluše tarpas tarp saulėtydžio ir aušros — jų laikas.

Lazdijų apylinkėje, Sutrės kaimelyje buvęs burtininkas, pavardė Kibelka, kuris gydė žolėmis ir užkalbėjimais. Žiniosnė buvo ir jo duklė. Joninių naktį susirinkdavo šios apylinkės burtininkai miške ant kalno netoli Seirijų ir užsiimdavo „juodais“ darbais. Šio kaimo merginos tuo pat metu suėjusios į krūvą prisilaūžydavo klevo ir šermukšnio šakelių, eidavo per ūvęją ir surinkomis šakelėmis pūsdavo kiekvienos sodybos langus ir varčius, vis deimodamos dainelę „kupolė“. Savo apeigas jos baigėdavo prie burtininkų Kibelkų varčių (16).

Joninių naktį reikta saugotis ir piktos valos žmonių, nors ir nelaimikomų tikrais žolininkais. Tą naktį negerai, pavydūs kaimynai niekšybės krečia. Pavydaulią naktį, apie dvyliką valandą, nekalbėdami ir neatsigreždami iš kaimyno karvės išmelžia po tris lašus pieno, paėmą devyneriopų per dieną surinktų žolių, išverda pieną su žolienė, tris kartus išmaišo ir tris kartus duoda karvėms gerti. Taip apžolintos karvės pieno visai mažai duoda. Linkėdami kaimynams blogo, žmonės Joninių naktį apeina septynis laukus, nuskina nuo septynių ežų po vieną skirtingą gėlę ir visas išvėrinę duoda karvėms gerti. Taip užbūrus tų septynių laukų šeiminių karvių pienas rėgimai sumažėja (29).

Žolininkais per Jonines tampa visi. Ypač moterys plačiai pasklinda po laukus kupoliaudamos. Stebuklingos dienos augalija geriems žmonėms padeda apsaugoti gyvulius nuo blogų kėslių. Rupėstingi šeiminių sutemus raktų skytes užkamšo pavakary surinkomis devyneriopomis žolėmis. Ties stakta kabina šermukšnio šakų ir kieklių. Tomis šakomis perbraukiamos kar-

vės, kad jokie kerėjimai joms nepakenktų. Šermukšnis — stebuklingas, piktąsias dvasias nuvaikantis medis, juo kaišė ir dėl lapelių smulkumo. Kol piktosios dvasios juos suskaičiuos, išauš rytas ir jų burtininkavimo laikas baigsis (29). Pietų Lietuvoje žinomas paprotys stebuklingomis žolėmis (jonazolėmis, šermukšniais, kiečiais pelynais ir kt.) kaišyti namų pastoges, čiukurus, aukštinius ir visokius plyšius, pro kuriuos galėtų įlįsti laumės — deivės ir piktos dvasios. Šios žolės joms apsvilina nagus (4). Žinonės žolėmis bandė nuo juodų negandų apginti namus, šeimą, atspėti savo ir artimųjų ateitį.

Surinktų kupolių dalį moteriškės iki vidurnakčio sušerdavo gyvuliams, kad sergėtų nuo apkerėjimo, kitas užkišdavo už šventųjų paveikslų ir stebėdavo kaip džiūsta. Jei ilgai nedžiūdavo, tai buvo manoma, kad tie metai bus laimingi. Zoles laikė iki šv. Kalėdų — žiemos saulės grįžimo, tada sušerdavo karvėms, kad būtų sveikos ir pieningos. Džiovintomis žolėmis amilykdavo susirgus žmogui ar gyvuliui. Mažojoje Lietuvoje ištekėjusios moterys, suskynusios devyneriopų žolių puokštes po saulėlydžio, nepratarčamos nė žodžio parsineša į savo kiemą ir meta per gaivą ant namo stogo, kad apsaugotų namus nuo nelaimių. Gerai, jei gėlių žiedai guli į viršų, blogiau, kai gėlės krinta atvirkščiai. Dar didesnę galią turi žolynai, surinkti prieš saulės patekėjimą nuo septynių laukų ežių. Devynių žolių glėbeliai nuo Joninių iki kalėdų laikomi tvartuose (29).

M. Pretorius rašo, kad šeiminkė iš surinktų žolių atrinkdavo tik žolynų, kiek yra šeimoje narių ir užkišdavo už balkio palubėje. Kuriam skirtas žolynas žydėdavo, tas tikėjosi ilgai gyventi, o greitai nuvytę pranašavo mirtį (8).

Jaunos mergaitės Kupolinių naktį ne tik rasa veidą prausė, — maudėsi tekančiam vandeny, kasas išpynusios šukavosi ir marškinius skalbė, kad gražios ir laimingos būtų. Kai ryški laužų liepsna ant kaimelių pradėdavo gestį, pranašaudama greitą saulės patekėjimą, merginos nedideliais pulkeliais pasklisdavo po miškus ir palaukes stebuklingų žolynėlių pasirinkti. 1889 metais Davainis-Silvestraitis rašė: „Prineša ant kalno žolių, dobilų, žirniukų, pinavijų, visokių gvaizdikų, razetų, jurginų, mėtų, linukų ir kitų žolių nuo pievos... Po porą šoka ir dainuoja šita dainą:

*Švento Jono vakarėlyj
Pyniau rūtų vainikėlj
Iš visokių žolelių,
Iš visokių lapelių,
Ir iš dilginėlių,*

*Ir iš erškėtėlių,
Ir iš visokių medelių,
Ir linksmumo vakarėlio,
Iš gražumo jaunimėlio“ (6).*

Zolynai turėjo dar šiais metais joms piršlybas išburti arba nors išrinktąjį parodyti. Pynė vainikus tikint, kad vainikas sukaupta amžino, nesibaigiančio gyvenimo jėgų. Vainikas — tai saulės ženklas, meilės ir skaistumo simbolis.

Viena iš vainiko funkcijų — būrimas, t. y. ritualiniai veiksmai, susieti su ateities pranašavimu.

Cia pat palaukėj mergaitės iš devynerių rūšių gėlių, neprardamos nė vieno žodžio, be siūlo nusipina vainikėlius ir tylėdamos per galvą meta ant šakotesnio medžio (dažniausiai obels, žilvičio). Iš pirmo karto užkibęs už šakos vainikas reiškė, kad dar šiais metais mergaitė ištekės. Tą patį vainikėlį pasidėjus po pagalve, tikėjosi susapnuoti savo išrinktąjį (26).

Kitur pina vainikus iš septynerių rūšių gėlių, surinktų septyniuose laukuose ir traukia jį ant siūlo pro langą į vidų, deda po pagalve — kurį vyriškį susapnuos, už to ištekės. Vainikus mergaitės leisdavo ir upe. Paleidžia ir stebi, kuris bernelis jos vainiką pagaus. Nuplauks vainikas nepagautas — dar metus teks mergauti (20).

Merkinės apylinkėse buvo tikima, kad norint susapnuoti savo išrinktąjį, mergelė turi pinti vainiką iš dvylikos spalvų gėlių ir užsidėjus jį ant galvos užmigti (4).

Apie Skapiškį merginos apeidavo tris laukus, prisiskindavo gėlių, nusipindavo vainiką ir dėdavo po pagalve. Kuris vaikinys per sapnus ateis vainiko paimti, tas ir bus jos vyras. Sumetusios vainikus į ežerą merginos stebėdavo, į kurią pusę vainikas pasuks, iš tos pusės mylimasis dar šiais metais pasirodys. Atkaklesnės mergužėlės nusipindavo kiek galima daugiau vainikėlių, duodavo jiems vyriškus vardus. Savo vardu pavadindavo didžiausią vainiką. Sumeta į vandenį ir stebi, kuris vainikėlis arčiausiai priplauks prie josios vainiko, tokiu vardu ir bus šaukiamas jos išrinktasis. Kitos pindavo devynėjų vainikų, prisegdavo prie kiekvieno kortelę su užrašyju vyrišku vardu ir stebėdavo, kuris vainikas pirmiausia išplauks į krantą, už to ir ištekės. Pindavo ir dvylika vainikų, laukdamos, kad vainikai suplauktų poromis. Kitu atveju tais metais ištekėti nesitikėjo (2).

Panevėžietės, norėdamos sužinoti, ar tais metais ištekės, ar ne, nusipina Joninių vakarą keturis vainikus ir meta į visus keturis šulinio kampus. Jei visi vainikai suplauks į vieną vietą, tų namų mergaitė tais pačiais metais ištekės.

Rokiškėnų merginos, suėjusios į būrį, spėliojo, kuri pirma ištekės, mėtydamos visos kartu po vainiką į upę, stebėdamos, kurios vainikas pirmiausia išplauks į krantą — ta ir bus šiais metais lainingoji (4).

Palangos apylinkėse vaikinai ir merginos pindavo naktį vainikus iš paparčių, pririšdavo žvakutes, leisdavo į upelį. Jei vaikino ir merginos vainikai plaukdavo greita, jie tikėjosi tais metais susituokti. Vilkaviškio apylinkėse merginos vainikais puošdavo vaikinų galvas, nešdavo Joninių nakties vainiką ir pakabinavo kryžkelėje, likdami sapne pamatyti savo ateitį (4).

Siaulietės Joninių nakties dvyliktą valandą skindavo gėlę (geriausia ramunę) ir traukė žiedlapius po du. Jei paskutinieji lieka du, dar šiais metais tikimasi ištekėti (4).

Kapoiės šventės kulminacija — paparčio pražydėjimas.

Sakmė apie nakties glūdumoje pražystantį stebuklingą paparčio — kuris niekada nežydi — žiedą yra ne tik šios šventės pasaulėžiūrinis raktas, bet ir esminis baltų pasaulėvaizdžio mitas (23).

Gyvendami gamtoje, žmonės žinojo, kad visi, net patys mažiausi, kukliausi augalai atsiranda iš sėklos. Jie auga, žydi, ir veda vaisius — sėklas, taip pratęsdami savo giminę. Papartis — veštas, žalias gražuolis, sparčiai besidauginantis augalas, kurio nei žiedų, nei sėklų niekas nėra matęs. Galėjo mūsų protėviai manyti, kad papartis auga iš „perkūno sėklos“, kurią žaibo „papartė“ ir supurenta žemė dosniai augina. Šis augalas nepaprastai savo gajumu. Tai vienas seniausių Žemės augalų, augęs mūsų laukuose dar prieš ledynus. Paparčio spora išlieka gyvybinga per 20 metų. Jis daugiaamžis, augimvietėse papartyno amžius siekia nuo 75 iki 800 metų. Dėl tam tikrų paparčio išskiriamų medžiagų gyvūnai jo neėda, po jais ir šalia jų kitiems augalams nėra vietos (3, 23). Ir paplito spėjimai apie slėpinį gajį paparčio žiedą, pražydušį vidurvasario šventėje, ikūnijantį subtiliausias žmogaus svajones. Paparčio žiedas galėjo sietis ir su grįžtančia saule — svarbiausiu gamtos įvykiu. Tikima, kad paparčio žiedą — didžiausios laimės simbolį — gali surasti tik labai stiprios valios, ryžtingas, pasiekęs psichinę ir fizinę brandą žmogus. Stebuklingąjį augalą jo pražydėjimo metu saugo piktosios dvasios, baidyklės ir velniai. Kas žiedą atranda, supranta paukščių ir gyvulių kalbą, supranta viso pasaulio žmonių kaibas, skaito mintis, mato pakastus turtus. Paparčio žiedas panašus į blizgantį rausvą vaivorykštinį žiburėlį (3). Kitų nuomone, šis augalas pražysta ugniniu Perkūno žiedu. Pasakojama, kad jį saugojančias piktąsias dvasias galima nubaidyti šermukšnine lazdele arba šventintu sidabrinu daiktu (31). L. A. Juce-

vičius rašė: „Norjys turėti paparčio žiedą, privalo vidurnakty pats vienas nueiti į miško gylę, taip toli, kad gaidžio giedant nesigirdėtų. Nuėjus į tą vietą, kur paparčiai auga, reikia šermukšnio lazda apibrėžti ratą ir tame rate atsistoti. Kai tik žiedą pamatai ir nuraškai, tuoj sulokia viso pragaro baidyklės ir visokiais būdais stengiasi jį atimti: prašo, grasina keršyti, o kai tas negelbsti, ima baisiai klykti ir kelti pragarišką siautulį. Turjys paparčio žiedą, neprivalo išėiti iš užbrėžto rato, į kurį baidyklės įžengti negali, bet ramiai laukti aušrinės patekėjimo, tada baidyklės išnyksta“ (15).

1949 m. Julija Andriulienė iš Užvenčio parapijos pasakojo, kaip jų kraštuose stebuklingo žiedo ieškodavo. Reikia per Velykas ar per Sekmines su šakaliais bežibinant, kad iš netyčių šakalio antras galas užsidegtų, tai tą šakalį užgesinus, abu galu pasikavoti ir laikyti ligi pririekiant. Šv. Jono naktį nueiti į paparių, kur juodom pašaknėm, tada atsistodus su tuo šakaliu aplink save apibrėžti ratą, kiek tikėtai užsieti su ranka. Taip per tą ratą nieks nepraeis. Šilkinę skarą sau pasiūsti ant kelių ir tris adynas laukti. Ateis kokia norint baisybė, kaip didelis kalnas, arba koks mūras ir sugrius ant tavęs, tai jau bus tas žiedas. Tik nereik nusigąsti, nereik bėgti. Nueinant ir pareinant reikia, kad nieks nežinotų ir nieko nesuliktum (1).

Šv. Jono naktį ne lik papartis, bet ir amžinai žalias, daugybėje dainų pagerbtas diemedis pražysta (13).

Jau minėtoji Julija Andriulienė pasakoja: „Žinai, šv. Jono naktį diemedys pražysta. Tas diemedys turi būti dvylikos metų. Tai tu pasiūsi šilkinę skepetą po juo, pasiimk šv. Ignacijušo lazdą ir apibrėžk ratą, pasiimk knygą ir skaityk, nepakelk nė akių. Jei tu pakelsi akis, visokios piktybės lįs, norės pagauti. Kad tu nepakelsi akių, žiedas nukris ant tos skaros, tu jį išidėk po ranka, tai viską galėsi žinoti“ (1).

Liaudies dainose apdainuojami ir kiti augalai, Saulės medžiai — obelis, gluosnis, lazdynas — tai vis dievo šeimos medžiai, sidabro ar aukso lapais ir šakomis. Ant jų Saulės dukros per Jonines kabina vainikus (13).

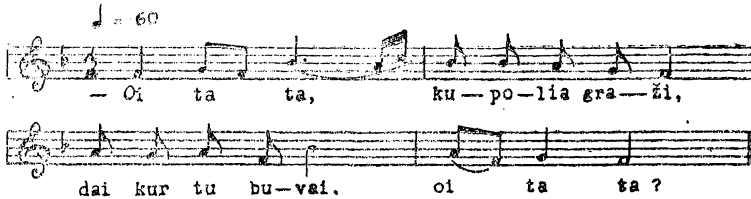
Mečiams bėgant Joninių augalai prarado pirmąją stebuklingą prasmę. Užuot kupoliavusios, puošusios gėlėmis kartis ir pynusios vainikėlius, merginos šios šventės žolynais kaišė kryžius, šventas koplyteles.

Praradę apeiginę prasmę, lauko žolynai dar ilgam liko parrankiniu, labiausiai prieinamu pagalbininku sunkioje kasdieninėje būtyje. Tai — maistas, vaistas, dažas, todėl neseniai nustojo skambėjusi daina:

*Tai vigilijos, tai vigilijos
 Švento Jono ir Petro dieneleš,
 Kur aukštuose kalnuose
 Žaliuoja žoleleš.
 Ten renka žoleles
 Tos senos bobelės,
 Rankioja šakneles
 Ir nešioja vaistelius... (7)*

Vėl vidurvasaris. Skaisti saulė, gailyūs lietūs baigia austi žaliąjį žemės rūbą, kaišytą įvairiaspalviais žiedais. Mirga pelkės, pamiškės ir kloniai. Kiekvienas ir kukliausias žiedelis — girgždukas, raudokė, veronika, gegūnė, hobramunis — gyvas stebuklas, spinduliuojantis magiška galia, gebančia išvaryti „piktąjį apsidėmą“, nuspėti ateitį. Vėl laukuose pasklinda kupoliuojantis jaunimas, iš devynių spalvų žiedų buriantis sau ir savo artimui džiaugsmą, meilę, laimę... Vyresnės moterys jonažolių, čiobrelių, trūkžolių, šilinių gvaizdikų šluoteles kabina vėsiąje palėpėje vaistams, prisiminusios, kad žolynai visokios galios nustoja baigiantis trumpiausiai metų nakčiai.

OI TA TA, KUPOLIA GRAZI

— <i>Oi ta ta, kupolia, graži, Dai kur tu buvai, oi ta ta?</i>	— <i>Oi ta ta, Jono rugeliai Už vis gražesni, oi ta ta.</i>
— <i>Oi ta ta, laukely buvau Rugių daboti, oi ta ta.</i>	<i>Oi ta ta, galima ženytiš Dai Jonukėliui, oi ta ta.</i>
— <i>Oi ta ta, dai ko rugeliai Už vis gražesni, oi ta ta.</i>	<i>Oi ta ta, galima padaryt Saldaus alučio, oi ta ta.</i>

*Oi ta ta, galima priprašyt
 Mielų svetelių, oi ta ta.*

Spausdinama iš: Lietuvių tautosaka — T. I. — V., 1962. Nr. 252.
 Padainavo: K. Jakštienė, Dysnos km., Tvercėiaus vls., Sventčionių aps. Užr. L. Bieliniš 1936 m.

ANT TĖVULIO DVARO

♩ = 66

Ant tėvu-lio dvaro bar-žės siū-bau,
mik-lio-jos ša-ke-lės liū-liau liū-liau.
O kas tas mikliąsias šakelės kirs,
Joninių naktelaj Lauželį kraus?

*Ant tėvulio dvaro
Beržas siūbau,*

*Vyriausias brotalis
Šakelės kirs,*

*Mikliojos šakelės
Liūliau liūliau. / 2 k.*

*Jauniausioj sesutė
Lauželį kraus. / 2 k.*

*O kas tas mikliąsias
Šakelės kirs,
Joninių naktelaj
Lauželį kraus? / 2 k.*

*Sausųjų lauželį
Sukraus, sukraus,
Kaitriųjų ugnelį
Sukurs sukurs. / 2 k.*

*Kaitriųjų ugnelį
Sukurs sukurs,
Baltąsias rankelas
Sušils sušils. / 2 k.*

Padainavo: V. Kvaraciejienė-Miškinytė, Gudakiemo km., Merkinės apyl., Varėnos raj. Užr. J. Antanavičius. KTR* 113 (120).

* KTR — Lietuvos konservatorijos Liaudies muzikos laboratorijos Lietuvių tautosakos rankraštynas.

KUKAL ROŽE, RATILIO

V.
 Ku - kal ro - že, ra - ti - lio, kas kau - ka - li rasi - ti?

P.
 ku - ka - li, ku - ka - lēli, ku - ka - li, ku - ka - lēli

ku - sy to ra - sy - ti, ra - sy - to ra - sy - ti

ku - ta - li, ku - ka - lēli, ku - ka - li, ku - ka - lēli

Rinkinys

Kukal rože, ratilio,
 Kas laukely vaihštē?
 Rasyto rasytē,
 Rasyto rasytē.

Pritarinys

Kukali, kukalēli,
 Kukali, kukalēli,
 Kukali, kukalēli,
 Kukali, kukalēli

Kukal rože, ratilio,
 Vaihštē jauns bernelis.
 Rasyto rasytē,
 Rasyto rasytē.

Kukal rože, ratilio,
 Kas berneliui žuva?
 Rasyto rasytē,
 Rasyto rasytē.

Kukal rože, ratilio,
 Žuva aukso žiedelis.
 Rasyto rasytē,
 Rasyto rasytē.

Kukal rože, ratilio,
 Vaihštē jauna mergytē.
 Rasyto rasytē,
 Rasyto rasytē.

Kukal rože, ratilio,
 Kas mergytei žuva?
 Rasyto rasytē,
 Rasyto rasytē.

*Kukal rože, ratilio,
Kas žiedelį rada?
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
Rada jauna mergyte.
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
— Ataduok, mergyte!
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
— Radau, bet neduosiu.
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
Pati parnešiosiu.
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
Kas laukely vaikštė?
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
Zuva šilkų skuskela.
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
Kas skuskelį rada?
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
Rada jaunas bernelis.
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
— Ataduok, berneli!
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
— Radau, bet neduosiu.
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

*Kukal rože, ratilio,
— Patsai parnešiosiu.
Rasyto rasytė,
Rasyto rasytė.*

Sutrintinė keturinė.

Spausdinama iš: Sutartinės. Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos. — T. II. Sudarė ir paruošė Z. Slaviūnas. — V., 1958. Nr. 545.

Padainavo: O. Smilgienė, Gavėniškio km., Papilio apyl., Biržų aps. Užr. A. Sabaliauskas 1911 m.

PIJOLKA RŪTA, ČIŪTA

$\text{♩} = 138$

Pi — jol — ka rū — ta, Čiū — ta,
Unt aukš — ta kal — nė — lia, Čiū — ta.

*Pijolka rūta,
Čiūta,
Unt aukšta kalnelia,
Čiūta.*

*Pijolka rūta,
Čiūta,
Du jauni berneliai,
Čiūta.*

*Pijolka rūta,
Čiūta,
Degutėlių dega,
Čiūta.*

*Pijolka rūta,
Čiūta,
Iš beržinių tošių,
Čiūta.*

*Pijolka rūta,
Čiūta,
Až deguta puodų,
Čiūta.*

*Pijolka rūta,
Čiūta,
Du berneliu duodu,
Čiūta.*

Sutartinė trejinė.

Spausdinama iš: Sutartinės. Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos. T. II. Sudarė ir paruošė Z. Slaviūnas. — V., 1958. Nr. 544.

Padainavo E. Zaukaitė-Kuzavienė, gim. Rūmiškių vnk., Obelių vls., Rokiškio aps., gyv. Šeduvoje. Melodiją užr. D. Kuzinienė, tekstą Z. Slaviūnas.

KUPOLIO ROŽE

Ku — po — li — jė — le, lioi le — li — jė — le.

Ku — po — lio — ro — žė, kur bu — vai, Jo — nai ?

Ku — po — li — jė — le, lioi le — li — jė — le.

Ru — gių lau — kė — ly ru — ge — lius lan — kei.

Rinkinys

*Kupolio rože,
Kur buvai, Jonai?
Rugių laukely
Rugelius lunkei?*

Pritarinys

*Kupolijėla,
Lioi lelijėla,
Kupolijėla,
Lioi lelijėla.*

Sutartinė keturinė

Spausdinama iš: Sutartinės. Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos. — T. II. Sudarė ir paruošė Z. Slaviūnas. — V., 1958. Nr. 548.

Padainavo: K. Križanauskienė, Krauklių km., Nemunėlio Radviliškio vls., Biržų aps. Tekstą ir melodiją užr. A. Sabaliauskas.

KUPOLIO ROŽE, KUPOLIJYTE

The image shows a musical score for two parts, labeled 'R.' and 'P.'. The music is written on a single staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody consists of eight notes: G4, A4, B-flat4, C5, B-flat4, A4, G4, and F4. The lyrics are written below the notes: 'ku-po - lio ro - že, ku-po - li - jy - te'. The 'R.' part is a vocal line, and the 'P.' part is a piano accompaniment line.

Rinkinys

*Kupolio rože,
Kupolijyte.*

Pritarinys

*Kupolio rože,
Kupolijyte.*

*Kupolio rože,
O kur buvai Jonai?*

*Kupolio rože,
Glabeledius kroviau.*

*Kupolio rože,
O kur užtrukai?*

*Kupolio rože,
Turgely buvau.*

*Kupolio rože,
— Rugelių lauke.*

*Kupolio rože,
— Kų pirkai, Jonai?*

*Kupolio rože,
— O ką dirbai, Jonai?*

*Kupolio rože,
— Dūdelį, ponai.*

*Kupolio rože,
— Kupolius roviau,*

*Kupolio rože,
— Padūduok, Jonai.*

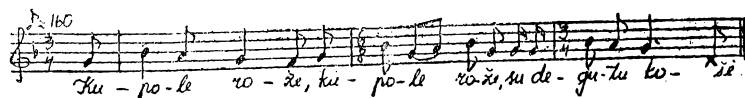
*Kupolio rože,
— Nemoku, ponai.*

Sutartinė keturinė.

Spausdinama iš: Sutartinės. Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos. — T. II. Sudarė ir paruošė Z. Slaviūnas. — V., 1958. Nr. 547.

Padainavo: O. Smilgienė, Gavėniškio km., Papilio apyl., Biržų aps. Tekstą ir melodiją užr. A. Sabaliauskas 1911 m.

KUPOLE ROŽE, SU DEGUTU KOŠĖ

*Kupole rože,
Kupole rože,
Su degutu košė.*

Spausdinama iš: Četkauskaitė G. Džukų melodijos. — V., 1981.
Nr. 142 a.

Padainavo: M. Spitiienė, Vosilų km., Ignalinos raj. Tekstą ir
melodiją užr. G. Četkauskaitė 1962 m.

KUPOLE ROŽE

*Kupole rože,
Su sviestu košė,
Tai mergom,
Tai mergom. / 2 k.*

*Kupole rože,
Su žibalu košė,
Tai bernam,
Tai bernam. / 2 k.*

Spausdinama iš: Četkauskaitė G. Džukų melodijos. — V., 1981.
Nr. 142 b.

Padainavo: U. Poštinienė, Modžiūnų km., Cirkliškio apyl.,
Švenčionių raj. Užr. tekstą D. Štanaitytė, melodiją G. Četkaus-
kaitė 1959 m.

SĖJAU VOSILKĄ IR RASPYLIAU

♩ = 144

The image shows a musical score for a song. It consists of two staves of music. The first staff is in treble clef and the second in bass clef. The music is in 2/4 time, as indicated by the tempo marking '♩ = 144'. The lyrics are written below the notes. The first line of lyrics is 'Sė — jau vo — sil — ką ir ras — py — liau,' and the second line is 'sė — jau vo — sil — ką ir ras — py — liau.' The notes are mostly quarter and eighth notes, with some triplets indicated by a '3' over a group of notes.

Sė — jau vo — sil — ką ir ras — py — liau,
sė — jau vo — sil — ką ir ras — py — liau.

*Sėjau vosilką ir raspyliu,
Sėjau vosilką ir raspyliu.*

Auki, vosilka, vosilkėle. / 2 k.

Duoki, vosilka, rugeliams augti. / 2 k.

Rugeliams augti ir išplaukti. / 2 k.

Duoki, vosilka, ir žydėti. / 2 k.

Rugeliams žydėti ir prispėti. / 2 k.

Duoki, vosilka, rugelius pjauti. / 2 k.

Rugelius pjauti, pėdelius rišti. / 2 k.

Duoki, vosilka, vainiką pinti. / 2 k.

Spausdinama iš: Lietuvių tautosaka. — T. I. — V., 1962. Nr. 249.

Padainavo: M. Žurauskienė, Tverėčius, Ignalinos raj. Užr. V. Barauskienė 1960 m.

Dainininkė nurodo, kad tai paruginė daina. Ją dainuodavo rugius lankydami nuo Sekminių iki Joninių.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Balys J. Liaudies magija ir medicina. — Bloomington, — 1951. — 94 p.
2. Balys J. Prietariai ir burtai. — K., 1928. — P. 629—649.
3. Bražytė-Bindokienė D. Lietuvių papročiai ir tradicijos iševijoje. — Chicago, 1989. — 364 p.
4. Buračas B. Joninės // Naujoji Romuva. — 1943. — Nr. 130. — P. 594—595.
5. Daukantas S. Būdas senovės kalnėnų ir žemaičių. — V., 1988. — 222 p.
6. Davainis-Silvestraitis M. Diena prieš šventą Joną // Varpas (Tilžė). — 1889. — Nr. 6. — P. 83—84.
7. Dovydaitis J. Joninės // Gimtasai kraštas. — 1935. — Nr. 1. — P. 275—261.
8. Dundulienė P. Pagonybė Lietuvoje. — V., 1989. — 164 p.
9. Dundulienė P. Lietuvių kalendoriniai ir agrariniai papročiai. — V., 1979. — 153 p.
10. Dundulienė P. Ugnis lietuvių pasaulėjautoje. — V., 1985. — 153 p.
11. Dundulienė P. Senovės lietuvių mitologija ir religija. — V., 1990. — 189 p.
12. Gimbutienė M. Baltai priešistoriniais laikais. — V., 1985. — 192 p.
13. Gimbutienė M. Baltų mitologija // Mokslas ir gyvenimas. — 1989. — Nr. 4. — P. 34—35.
14. Glemžaitė-Dulaitienė E. Kupiškėnų senovė: Etnografija ir tautosaka. — V., 1958. — 471 p.
15. Jucevičius L. A. Raštai. — V., 1959. — 680 p.
16. Kaščionis B. Džukų kraštotyriminkas // Kultūros barai. — 1989. — P. 43—45.
17. Laurinkienė N. Vainiko simbolika lietuvių tautosakoje // Mokslas ir gyvenimas. — 1987. — Nr. 6. P. 32—33.
18. Lietuvių kalendorinės šventės (sudarė B. Imbrasiėnė). — V., 1990. — 93 p.
19. Lietuvos enciklopedija. T. 3., — Boston, — 1956. — P. 480—482.
20. Liobytė A. Ein saulė aplink dangų... // Moksleivis. — 1958. — Nr. 56. — P. 84—87.
21. Mažiulis A. Saulės dievinimo atšvaistas Pasarčių krašte // Gimtasai kraštas. — Šiauliai, — 1937. Nr. 1—3. — P. 105—108.
22. Patackas A. Žarskus A. Gimties virsmas. — V., 1990. — 98 p.
23. Patackas A. Rasa // Krantai. — 1990 birželis. P. 71—80; liepa, rugpjūtis P. 81—94.
24. Skrodenis S. Joninių arba Kupolių šventės vardo ir prasmės klausimu // Senieji tikėjimai naujausių tyrinėjimų šviesoje. — V., 1977. — P. 42—59.
25. Tautosakos darbai. T. 3 — K., 1937. — 362 p.
26. Tumasas F. Mažosios Lietuvos papročiai // Jaunoji karta. — 1938. — Nr. 3. — P. 55.
27. Valančius M. Raštai. — V., 1972. T. 1. — 312 p.
28. Vėlius N. Senovės baltų pasaulėžiūra. — V., 1983. — P. 139—170.
29. Vilmantienė O. Joninių papročiai Prūsų Lietuvoje // Gimtasai kraštas. — Šiauliai, 1941. — Nr. 1—2. — P. 116—121.
30. Vyšniauskaitė A. Joninės arba naktis, kada žydi paparčio žiedas // Kau-
no tiesa. — 1957, — birželis Nr. 21.
31. Vyšniauskaitė A. Kada pražysta papartis (Rasa, Kupolės, Joninės —
gamtos ir žmogaus brandos šventė) // Gimtasis kraštas. — 1987. —
birželis — P. 18—24.

TURINYS

1. Įvadas	3
2. Rasos (Kupolės) kilmė	6
3. Vanduo ir ugnis	10
4. Stebuklinga žolė — kupolė	14
5. Dainos (sudarė J. Šemetaitė)	21
6. Literatūros sąrašas	31

Nijolė Marcinkevičienė

RASOS JONINĖS KUPOLĖS

Redaktorė G. Ramanauskienė

Pasirašyta spaudai 1991 04 10. Formatas 60×84/16, 2,5 sp. l.

Tiražas 10 000 egz. Užsakymo Nr. 485 LS 420. Kaina 1,50 rb.

Lietuvos liaudies kultūros centras, 232600 Vilnius, Barbaros Radvilaitės 8.

Spausdino Lietuvos aklųjų ir silpnaregių spaustuvė, Vilnius, Labdarių 5.